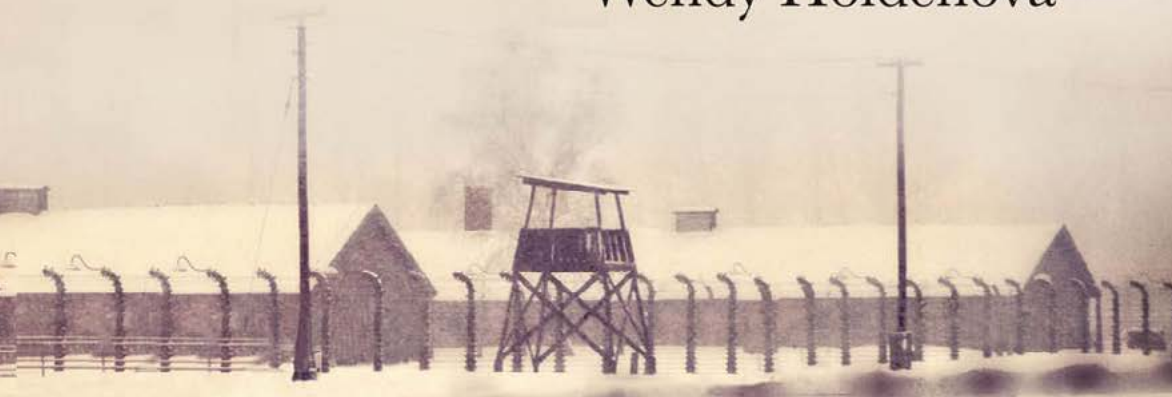

Skutečný příběh Češky, Slovenky a Polky, které
těhotné odjely do koncentračního tábora Osvětim

NARODILI SE ABY PŘEŽILI

Wendy Holdenová

MLADÁ FRONTA

**NARODILI SE,
ABY PŘEŽILI**

Eva, Mark a Hana

NARODILI SE ABY PŘEŽILI

Wendy Holdenová

Přeložili

Miroslav Jindra a Irmgard Kolinská

MLADÁ FRONTA

Někdy i jen žít je hrdinství.
Seneca

Tato kniha je věnována třem odvážným matkám,
odhodlaným dát život dětem ve světě,
který jim ho nechtěl dopřát.

Tři těhotné vdané ženy.

Tři manželské páry, které se modlily za šťastnější budoucnost.

Tři děti, narozené v rozmezí několika týdnů za nepředstavitelných okolností.

Než tyto děti, vážící při narození necelé kilo a půl, přišly na svět, nacisté zavraždili jejich otce; a jejich matky, přežívající od minuty k minutě ve stejném koncentračním táboře, se podobaly chodícím kostrám.

Řízením osudu se stalo, že se těmto třem ženám podařilo přežít.

A navzdory všemu přežily i jejich novorozené děti.

O sedmdesát let později se tito „sourozenci srdce“ poprvé setkali, aby podali pozoruhodné svědectví o matkách, které vzdorovaly smrti, aby jim mohly dát život.

Všichni se narodili, aby přežili.

OBSAH

Předmluva	15
1 Priska	16
2 Rachel	41
3 Anka	68
4 Osvětim II – Březinka	106
5 Freiberg	140
6 Vlak	176
7 Mauthausen	203
8 Osvobození	227
9 Doma	250
10 Setkání	286
SEZNAM OSOB	296
BIBLIOGRAFIE A PRAMENY	298
PODĚKOVÁNÍ	304

Příběhy těchto tří žen, jimž se podařilo přežít, jsou zde pečlivě poskládány z jejich vlastních vzpomínek, tak jak se zachovaly v dopisech a soukromých rodinných záznamech, ale i z výpovědí, které v průběhu řady let poskytly badatelům a historikům. Jejich vyprávění provázel pečlivý výzkum a doplnilo ho i svědectví dalších osob – dosud žijících i již mrtvých.

Všude, kde to bylo možné, vyjádřili se k jejich vzpomínkám nezávislí svědkové a byly porovnány s archivními materiály a historickými záznamy. Tam, kde přesné okolnosti událostí či obsahy rozhovorů nebylo možné takto ověřit nebo se v nich při převyprávění dalším osobám během let vyskytly drobné věcné odchylky, zachycují zde podávaná sdělení jejich obsah na základě porovnání dostupných informací; nemusí tedy vždy přesně odpovídat tomu, jak si je pamatují jednotlivé osoby.

PŘEDMLUVA

Jsme hluboce zavázáni Wendy Holdenové za její bezvýhradné soucítění s osudem našich matek a za její nevyčerpatelnou energii při sledování stop po jejich trýznivých válečných zážitcích. Během svého bádání nám Wendy nejenom odhalila informace do té doby pro nás neznámé, ale spojením našich raných osudů z nás udělala „sourozence“. Za to jí budeme navěky vděční.

Děkujeme jí též za zveřejnění a ocenění obětavého chování českých obyvatel Horní Břízy, kteří dělali, co bylo v jejich silách, aby opatřili jídlo a oblečení pro naše matky a pro vězně z dalších dvou táborů ve „vlaku smrti“, který je vezl do koncentračního tábora Mauthausen. Nepřestaneme obdivovat s jakou vytrvalostí, pílí a pochopením vypátrala a popsala úsilí členů 11. obrněné divize 3. armády USA, kteří měli hlavní podíl na osvobození Mauthausenu a dali našim matkám – a nám – novou šanci pro život.

Naše matky by si jistě vážily toho, že jejich příběhům se po tolika letech dostalo zveřejnění. Každé z nich je věnována jedna třetina této úžasné knihy, jejíž vydání se příznačně shoduje s našimi sedmdesátými narozeninami a sedmdesátým výročím konce války.

Děkujeme vám, Wendy, své nové čestné sestře – jménem všech, kdo jsme se narodili v režimu, který měl v úmyslu nás zahubit, ale jimž všemu navzdory bylo souzeno, aby jako jedni z posledních přežili holokaust.

Hana Bergerová Moranová, Mark Olsky a Eva Clarkeová, 2015

I I PRISKA

**Průkaz totožnosti Prisky
Löwenbeinové**

„Sind Sie schwanger, fesche Frau?“
(*Nejste těhotná, fešná paní?*) Tuto otázku položil Prisce Löwenbeinové s úsměvem esesácký inkvizitor, který stál rozkročený před ní a se zaujetím forenzního lékaře si ji od hlavy k patě prohlížel.

Dr. Josef Mengele se zastavil před osmadvacetiletou slovenskou učitelkou, která jen několik hodin po příjezdu stála nahá a třesouc se studem na otevřeném prostranství tábora Auschwitz II – Birkenau (Osvětim II – Březinka). Byl říjen roku 1944.

Priska měřila jen něco přes metr padesát a vypadala mladší, než byl její skutečný věk. Stála tam společně s asi pěti sty stejně nahých žen, které se valnou většinou navzájem neznaly. Všechno to byly Židovky a stejně jako Priska byly stále

ještě v šoku. Natěsnané po šedesáti v zapečetěných nákladních vagonech, seřazených do vlaků čítajících až padesát vozů, je převáželi z jejich domovů nebo z ghett po celé Evropě do koncentračního tábora v nacisty okupovaném Polsku.

Od okamžiku, kdy je poloudušené vyhnali z vlaku na neblaze proslulou železniční Rampe v srdci nejvýkonnějšího nacistického vyhlazovacího komplexu známého souhrnně jako Auschwitz (Osvětim), dorážely na ně ze všech stran povely jako Raus! (Ven!) či Schnell, Judenschwein! (Rychle, svině židovský!)

Lhostejně se tvářící kápoové ve špinavých pruhovaných vězeňských uniformách tento zmatený lidský přival hrubě postrkovali po hrbolatém nástupišti za dozoru důstojníků SS v neposkvrněných uniformách, kteří drželi na vodítkách zuřivě štěkající bojové psy.

Ženám nebylo dopřáno vyhledat aspoň pohledem své milované, protože již předtím oddělili muže od žen a děti zařadili mezi staré a nemocné.

Dozorci pažbami pušek postrkovali nebo biččky popoháněli ty, které už nedokázaly stát, pro zesláblost nebo proto, že měly nohy ztuhlé z toho, jak byli všichni řadu dní namačkaní ve vydýchaných vagonech. Vlhkým vzduchem se nesly srdcervoucí výkřiky – „Děti! Moje děti!“

O kus dál před těmi dlouhými řadami vězeňkyň, zbavených veškeré lidské důstojnosti, stály dvě nízké budovy z červených cihel, jejichž obrovité komíny chrtily k olovnaté obloze mastný černý dým. Ovzduší bylo zahlceno hnilobným zápachem, který dráždil v nose a usazoval se v hrdle.

Dav mladých žen, od dospívajících dívek až po padesátnice, odtržených od rodiny a přátel, nahnali do úzkého koridoru mezi elektrickými dráty tvořícími plot stejný, jako byl ten, který obklopoval celý rozlehlý tábor. V konsternovaném tichu se ženy potácely jedna přes druhou, jak je kápoové hnali kolem komínů a podél okrajů několika hlubokých vodních nádrží, až došly k velké jednopatrové přijímací budově – zvané Sauna neboli koupelna – skryté mezi břízami.

Tam ženy naplno okusily, co to znamená být Häftling koncentračního tábora: proces, který začal tím, že se musely vzdát posledních osobních věcí, které jim zbývaly, a odložit veškeré své oblečení. V kakofonii různých jazyků se proti tomu pokoušely protestovat, ale ozbrojení esesáckí strážci je bitím a řevem umlčeli a přinutili k poslušnosti.

Pak všechny ty donaha svlečené matky, dcery, manželky a sestry zahnali širokou chodbou do velké místnosti, kde jim jiní vězňové – ženy i muži – hrubě oholili vlasy a veškeré ochlupení na těle, čemuž s chlipným úsměvem přihlíželi němečtí strážci.

Když elektrické holicí strojky vykonaly své dílo, ženy se navzájem již téměř nepoznávaly. Po pěticích je vyhnali ven na Appellplatz, kde více než hodinu stály bosé na studené, vlhké jílovité zemi, než je podrobili druhé Selektion. Tuto selekci prováděl muž, jenž byl později znám jako „Anděl smrti“.

Dr. Mengele, s vlasy uhlazenými pomádou a v bezvadně padnoucí šedozelelé uniformě s lesklými prýmkami a stříbrnými umrlčími hlavami na límci, si při chůzi ležérně přehazoval z ruky do ruky žluté kozinkové rukavice s velkými manžetami. Přecházel sem a tam podél dlouhé řady žen a každou z nových vězeňkyň si důkladně prohlížel – především s úmyslem zjistit, zda nečeká dítě.

Když byla řada na ní, měla Priska Löwenbeinová jen několik vteřin na to, aby se rozhodla, jak tomuto usmívajícímu se důstojníkovi s mezerou mezi předními zuby odpovědět. Nezáváhala ani na okamžik. Rychle zavrtěla hlavou, a protože uměla německy, na jeho otázku vyhrkla: „Nein“.

Byla v té době v druhém měsíci těhotenství a se svým manželem Tiborem (který, jak doufala, byl rovněž někde v tomto táboře) čekali vytoužené dítě. Neměla tušení, zda by ji pravda mohla zachránit, nebo naopak ji i její dítě odsoudit k neznámému osudu. Dobře

však věděla, že je v nebezpečí. Jednou paží si zakrývala ňadra a druhou to, co zbývalo z jejího pubického ochlupení, a jen se modlila, aby Mengele uvěřil jejímu strohému popření. Uhlazeně se tvářící důstojník SS se na okamžik zastavil, upřeně se zahleděl do tváře mladé „forsche Frau“ a pak pokračoval v chůzi.

O několik kroků dál se od něj jedna žena instinktivně odtáhla. Hrubě ji zmáčkl ňadro, a když několik kapiček mléka prozradilo, že je nejméně šestnáct týdnů těhotná, kápově ji na Mengeleho pokyn, mávnutím rukavicí doleva, vytáhl z řady a zahnal do rohu Appellplatzu ke skupině dalších třesoucích se nastávajících matek.

Žádná z vydešených žen tehdy nemohla vědět, že mávnutí rukavicí na jednu stranu znamená život, zatímco druhá strana pravý opak. Osud těch, které toho dne doktor Mengele vybral, není znám.

Josef Mengele představoval pro mladou Prisku do té doby největší nebezpečí, ale nemohla mít žádnou představu o tom, co ji vbrzku ještě čeká. V následujících měsících se jejím nejobávanějším nepřítelem stal hlad; a smrt hladem jí připadala jako nejpravděpodobnější možnost, jak její utrpení skončí.

Zároveň s hladem ji po celou dobu v táborech stejně krutě trápila žízeň, spolu s vyčerpáním, strachem a nemocemi. Avšak právě naléhavá, hlodající touha po jídle, kterou pociťovalo její těhotné tělo, ji téměř zlomila.

Prisce v momentech nejkřutějších bolestí z hladu překvapivě pomohla jedna stará vzpomínka. Představovala si, jak cestou do školy tiskne nos k výloze cukrárny, než zajde dovnitř a pochutná si na sladkém zákusku, třeba na skořicovém koláčku s drobenkou. Představa, jak v cukrárně ve Zlatých Moravcích rozlamuje tuto křehkou sladkost a na blůzku jí padá kaskáda drobků, byla pro ni ztělesněním idylického dětství, které prožívala v jihozápadním cípu nynější Slovenské republiky.

Oblast vzdálená přibližně sto kilometrů od Bratislavy, kde Priska vyrůstala, proslula rýžováním zlata, což dokládá také jméno říčky Zlatnanka, která tudy protéká. Dalo by se říci, že prosperující město Zlaté Moravce dělalo čest svému jménu: mělo impozantní kostel, řadu škol a široké ulice s obchody, kavárnami a restauracemi, a také jeden hotel.

Priscini rodiče, Emanuel a Paula Ronovi, byli nájemci jedné z nejproslulejších košer kaváren ve městě. Kavárna s přílehlým patiem se nacházela na lukrativním místě na ústředním náměstí a odehrávala se v ní velká část veřejného života města. V roce 1924, když mu bylo necelých čtyřicet let, si Emanuel Rona v novinách všiml inzerátu na pronájem kavárny. V naději, že konečně udělá štěstí, učinil odvážný krok a z rodného městečka Stropkov, ležícího až u polských hranic v horách východního Slovenska,

se se ženou a dětmi přestěhoval do dvě stě padesát kilometrů vzdálených Zlatých Moravců.

Prisce, která se narodila v neděli 6. srpna 1916, bylo v té době osm let. Ale kdykoliv to bylo možné, vracela se rodina do Stropkova, aby navštívila Priscina ovdovělého dědečka z matčiny strany Davida Friedmana, který byl majitelem hospody a kromě toho známým autorem polemických pamfletů.

Priska později vyprávěla, že její rodiče se zástupem oddaných pomocnic neúnavně pracovali, aby jejich rodinná kavárna ve Zlatých Moravcích zářila čistotou a byla ve všech směrech dokonalá. Součástí kavárny byl sál, jemuž matka hrdě říkala *chambre séparée*, který byl oddělený závěsem a kde pro hosty hrála osmičlenná kapela muzikantů v černých oblecích. „Měli jsme úžasnou hudbu a tancovalo se tam o sto šest. Kavárenský život měl pro nás v té době velký význam. Užívala jsem si tam báječné mládí.“

Paula Ronová, Priscina matka, která byla o čtyři roky mladší a o hlavu větší než její manžel, byla mimořádně krásná. Pro svou rodinu chovala svým tichým, nenápadným způsobem velkou ctižádost. Byla vzornou manželkou, matkou a kuchařkou. Podle Prisky to byla „neobyčejně charakterní žena“, která toho mnoho nenamluvila, ale zato hodně přemýšlela. „Moje matka byla také mou nejlepší kamarádkou,“ tvrdila Priska.

Naproti tomu otec byl přísný a autoritářský. Když nechtěl, aby mu děti rozuměly, mluvil s matkou německy nebo jidiš. Priska, která měla odmalička nadání na jazyky, rozuměla každému slovu, což ovšem tajila. Emanuel Rona nebyl příliš horlivý v dodržování židovských náboženských předpisů, uvědomoval si však důležitost toho, jak působí navenek, a o všech významných židovských svátcích chodil s celou rodinou do synagogy.

„Když jsme byli malí, bylo hrozně důležité, abychom se chovali vzorně, už kvůli kavárně,“ říká Priska. „Museli jsme být ve všem dokonalí: jako rodina, jako přátelé i jako kavárníci, jinak by k nám naši hosté přestali chodit.“

Priska – celým jménem Piroska – byla čtvrtým z pěti dětí. Nejstarší byl Andrej, známý jako Bandi. Pak přišla sestra Elizabeth, zvaná Božka, a potom Anna, které říkali Anička. Nejmladší Eugen, jehož všichni znali jako Janíčka nebo Janka, se narodil čtyři roky po Prisce. Mezitím se narodilo šesté dítě, které zemřelo ještě jako kojeneček.

Ve Zlatých Moravcích bydlela rodina za kavárnou v bytě, který byl tak velký, že každé dítě mohlo mít vlastní pokoj. Za domem byla rozlehlá zahrada svažující se k říčce, která protékala podél celé její šíře. Priska byla šťastné, zdravé, společenské dítě. Byla sportovně založená a odvážná a často se svými kamarády a kamarádkami plavala v řece nebo hrála v zahradě

tenis. Stejně jako její sestry byla oblíbená mezi místními dětmi, které její jméno důvěrně zkracovali na „Piri“ nebo „Pira“.

„Bylo mi jedno, jestli jsou Židé nebo gójové. Přátelila jsem se se všemi stejně. Nedělali jsme mezi sebou žádné rozdíly.“

Ona a její sourozenci vyrůstali obklopeni „dobrými ženami“, které pečovaly o domácnost a zároveň fungovaly jako zastupující matky. V rodině bylo zvykem dobře jíst; téměř u každého jídla se podávalo košer maso a dbalo se na „elegantní“ stolování. Po šťavnaté pečení často následovaly zákusky pocházející z kavárny. Priska měla slabost pro sladkosti – nejraději ze všech měla vídeňský Sachrův dort.

Děti se sice ve škole nevzdělávaly v náboženství, byly ale vychovávány k tomu, aby se každý pátek večer účastnily modliteb a aby dodržovaly rituál mytí rukou, než zasednou k sváteční šabatové večeři, pro niž byla slavnostně prostřená tabule vyzdobena speciálními svícemi.

Ve škole bylo v Prisčině třídě s více než třiceti žáky jen šest dívek. Ale „opravdovou intelektuálkou“, jak říká Priska, byla Božka. Ta si celkem bez námahy osvojila několik jazyků, ale o knihy se příliš nezajímala – daleko více ji bavily umělecké činnosti, především ruční práce.

Priska se musela ve škole snažit možná víc než její sestra, ale byla pilná a vzdělání se stalo její vášní. Svou touhou po poznání se lišila také od půvabnější sestry Anny, která se s oblibou hezky strojila nebo si hrála s panenkami. „Měla jsem ráda pocít, že něco znám,“ přiznávala Priska. Od mládí se zajímala o křesťanství a často cestou ze školy tajně proklouzla na katolický hřbitov ve Zlatých Moravcích. Obdivovala impozantní hrobky a mauzolea a fascinovaly ji pohřby. Vymýšlela si imaginární příběhy o každém novém „příchozím“ a představovala si, jaký asi byl jeho život.

Paula Ronová podporovala dceru v její touze po vzdělání a byla hrdá, když se Priska jako první dítě v rodině stala studentkou místního Gymnázia Janka Kráľa. Škola byla otevřena roku 1906. Byla to atraktivní třípatrová, bíle štukovaná budova, která stála naproti hřbitovu a radnici. Stejně jako ostatních asi pět set studentek a studentů ve věku od deseti do osmnácti let studovala Priska kromě povinné němčiny a francouzštiny také angličtinu a latinu. Až na bratra Bandiho, který chodil na obchodní akademii, navštěvovali její sourozenci pouze měšťanskou školu.

Priska byla od přírody citlivo citlivá a získávala mnoho cen v různých soutěžích, čímž dělala radost svým učitelům. Ale jako premiantka se těšila též pozornosti spolužáků, kteří potřebovali, aby jim pomáhala s angličtinou, a oddaně se scházeli v zahradě Ronových, kde je Priska doučovala. „Mám na Zlaté Moravce jen samé nádherné vzpomínky,“ vzpomínala.